

rigsdagen vedtages lovforslag, der ikke har rod i flertallets vilje. Hvilken vægt man vil tillægge dette hensyn, vil dog afhænge af den stilling, man tager til det direkte, respektive det repræsentative demokratis ideologi, altså den betydning, man vil tilskrive den spontane, ofte stemnings- og propagandabestemte folkevilje i modsætning til repræsentationens præsumptivt mere rationelle og velovervejede indstilling. I jo højere grad den moderne stat beskæftiger sig med komplicerede spørgsmål af økonomisk, teknisk eller udenrigspolitisk art, des mere betænkelig må man være ved adgangen til at indanke dens vedtagelser for folkets forum.

Erfaringerne synes at vise, at referendum i det hele og store har fungeret bedre i Schweiz end i USA. De ovenfor citerede oplysninger af Tingsten om de amerikanske vælgeres tilbøjelighed til tankeløst at stemme en bloc på alle samtidig forelagte forslag taler ikke til fordel for den brede mængdes evne til at censurere lovgivningsmagten. I denne forbindelse kan også anføres en sørgelig erfaring fra den australske forbundsstat Victoria. I 1896 blev der forelagt folket 3 spørgsmål til afstemning. Det første gik ud på, om den afstemmende ønskede at beholde den hidtidige helt konfessionsløse skoleundervisning. Det andet og tredie, om man ønskede indført religionsundervisning med anvendelse af visse bønner og psalmer. Majoriteten besvarede alle tre spørgsmål bekræftende, hvilket altså rummede en åbenbar modsigelse (bet. I, bil. A. 27—28).

Den almindelige opfattelse går i retning af, at referendum virker *konservativt* i sædvanlig partipolitisk forstand. Både Brusewitz og Tingsten tager afstand herfra. De henviser til, at referendum også kan bevirke, at reaktionære forslag forkastes. Særlig i USA. er det klart, at instituttet væsentlig har fungeret som en radikal modvægt mod kapitalens „usynlige magt“ i legislaturerne. En gennemgang af referendum-praksis i Schweiz viser dog efter min mening, at instituttet aldeles overvejende har virket i politisk konservativ retning. Forholdet er vel det, at den politiske betydning af referendum, der begrebsmæssigt altid kun kan virke negativt og retarderende i forhold til repræsentationens lovgivningsarbejde, vil afhænge af repræsentationens almindelige karakter. Er denne, som i staterne i USA., lavtstående og korruperet, vil ordningen være i stand til at forhindre dårlige love, der ikke ville være udtryk for socialt fremskridt. Repræsenterer den folkevalgte forsamling derimod i gennemsnit en mere fremskreden elite, virkelige ledere med gennemsnitlig større indsigt og fremsyn end den brede masse, må referendum-censuren formodes fortrinsvis at virke hæmmende på fremskridt, især i perioder med livlig social udvikling.

Der er en efter min mening meget væsentlig betragtning, der ikke er kommet frem i den svenske betænkning. Det er spørgsmålet om, *hvorledes referendum vil fungere i forbindelse med det parlamentariske regeringssystem*. Det må erindres, at hverken Schweiz eller USA. er parlamentarisk styrede stater.

Det er i Schweiz kun en eneste gang hændt, at et negativt udfald af en afstemning har medført politiske konsekvenser (forbundsrådet Welti gik af efter nederlag i spørgsmålet om jernbaneloven 1891, se bet. II, bil. A, 246). Ellers fortsætter regeringen uanfægtet af modgangen, og denne influerer på ingen måde på chancerne for genvalg. Denne reaktion er typisk forbundet med den ikke-parlamentariske regeringsform og medfører, at referendum ikke benyttes som politisk stormmiddel mod regeringen og kun sjældent i politisk demonstrativ hensigt, jfr. anførte sted 280 f.

Det er et spørgsmål, om disse forhold ikke vil stille sig helt anderledes i en stat med parlamentariske styre-traditioner. I denne forbindelse kan en bemærkelsesværdig bestemmelse i den tidligere estiske forfatning anføres. Efter denne skulle i tilfælde af, at folket forkaster en lov, der er vedtaget af lovgivningsmagten, (eller vedtager en lov, der